

precisă a seriei monetare amintite. Astfel se poate preciza că aceste monede datează de la sfârșitul secolului IV și din prima jumătate a secolului III î.e.n.

Volumul se încheie printr-o amplă dare de seamă redactată de I. T. Şovkopilas (VIII *Научова Конференция Институту Археології* p. 160—180) despre comunicările, referatele și discuțiile care au avut loc la cea de a VIII-a Conferință științifică a Institutului de arheologie al Academiei de Științe a R.S.S. Ucrainene.

EUGEN COMȘA

UNELE REZULTATE PRIVIND PERIOADA VECHĂ A CULTURII „IAMNAIA“ DIN STEPELE NORD-PONTICE

Lucrările expedițiilor arheologice sovietice din ultimii ani au adus contribuții importante în problema dificilă a celor mai vechi înmormintări în curgane din regiunea de stepă nord-pontică cuprinsă între cursul inferior al Volgăi și al Niprului. Dacă pentru una dintre perioadele acestor monumente și anume pentru aceea a înmormintărilor în catacombe, s-au întocmit până în prezent câteva lucrări cu caracter de sinteză, lămurindu-se unele aspecte, pentru prima perioadă a înmormintărilor în gropi simple sub movile, denumită în limbajul arheologilor sovietici cultura „iamnaia”, situația este încă destul de nelămurită. S.V.Kiselev¹, făcând un bilanț al realizărilor arheologiei sovietice în ultimii 40 de ani, arată că în ceea ce privește cercetarea monumentelor culturii „iamnaia”, situația nu este încă satisfăcătoare. Cu toate că nu s-a stabilit încă periodizarea monumentelor acestei culturi, se poate spune cu precizie că ele sînt monumente eneolitice din mileniul III. Rămîn deschise probleme importante ca : „granița răspîndirii monumentelor „iamnaia”, care este destul de confuză și slab urmărită tocmai în locurile istorice mai importante ca de pildă regiunea Niprului, în Caucazul de nord și Transurali, originea culturii „iamnaia”, periodizarea cronologică a monumentelor ei, care se păstrează pe alocuri de exemplu în regiunea Niprului și în mileniul II, corelația triburilor culturii „iamnaia” cu alte triburi vecine...”.

Într-un articol publicat recent², B. A. Latînin aduce în discuție nivelul de dezvoltare al forțelor de producție în epoca bronzului timpuriu. Ele arată că părerile care există în momentul de față asupra nivelului destul de scăzut al triburilor din stepele Europei de răsărit în perioada eneolitică și a bronzului timpuriu s-au format aproape exclusiv pe baza studierii înmormintărilor celor mai vechi, din curgane, denumite înmormintări cu schelete chirchice și presărate cu ocră.

Autorul prezintă câteva date sumare asupra primilor cercetători ai acestor monumente. Astfel, la sfârșitul secolului trecut G.L. Skadovski a deosebit, primul, acest tip de morminte, în urma săpăturilor pe care le-a efectuat în gorodiștea de la Belozersc în regiunea Niprului inferior. Chiar la începutul secolului al XX-lea cunoscutul arheolog V.A. Gorodțov a făcut săpături ample în regiunea Donețului, în curganele răspîndite în fostele gubernii Harkov și Eca-

¹ S. V. Kiselev, *Исследования бронзового века на территории СССР за 40 лет*, în SA, 4, 1957, p. 35.

² B. A. Latînin, *К вопросу об уровне развития производительных сил в эпоху ранней бронзы*, în KS, 70, 1957, p. 3—13.

ternoslav. După forma construcțiilor funerare și a inventarului V.A. Gorodțov a denumit mormintele cele mai timpurii de tip „iamnaia”, urmate de înmormintări cu construcții mai complicate în catacombe. Cultura veche „iamnaia” era atribuită epocii neolitice, de vânători-pescari, care a dăinuit destul de mult în stepele sudice; numai către sfârșitul acestei perioade au apărut câteva animale domestice (ovine, bovine) și unelte de „bronz”. Cu toate că în ultima vreme, datorită săpăturilor de mare amploare, s-au obținut rezultate importante, teza apartenenței culturii „iamnaia” la epoca neolitică a continuat să se mențină.

În publicațiile din ultimii ani ale Institutului arheologic din Kiev au apărut, în articole sau note preliminare, rezultatele obținute în urma cercetărilor în regiunea de stepă de pe cursul mijlociu și inferior al Niprului sau din regiunea de stepă a mării de Azov. Vom rezuma mai jos câteva din ele, în special acele care sînt legate de prima fază a înmormintărilor în curgane cu schelete chircite și cu ocră roșu. Evident, informațiile asupra acestei faze nu pot fi desprinse din complexul în care au fost găsite.

Astfel, cu prilejul cercetării teritoriului Nadporojic (pragurile Niprului)¹ s-a descoperit și cercetat în parte un nou tip de morminte denumit de arheologii ucraineni „Ingrămădiri” sau „acoperișuri de piatră”. De pildă, în raionul ostrovului Tivoljanli, lângă cătunul Orlov, s-au aflat câteva grămezi nu prea mari de pietre mărunte și plate așezate deasupra unor morminte cu schelete chircite și fără inventar. În altă grămadă s-au găsit două morminte distruse de un al treilea și anume: deasupra resturilor unei înmormintări care avea ca inventar un vas din cultura „iamnaia”, se afla o cistă de piatră deteriorată cu prilejul unei a treia înmormintări, mult mai tîrziu, care a stricat și cista de piatră și mormîntul cel mai de jos de tip „iamnaia”. Unele din aceste construcții de piatră sînt și de cult, dar majoritatea sînt funerare. De altfel același autor mai semnaleză² o serie de puncte din regiunea Niprului în care se află înmormintări fie sub grămezi de piatră fie în curgane, ce aparțin ca inventar diferitelor faze ale epocii de bronz. În legătură cu aceste „grămezi” sau „straturi de piatră”, E.F. Lagodovskaia³ semnaleză că aceste construcții funerare se află pe ambele maluri ale Niprului (în special pe terasa a doua, rar pe a treia) și în ostroavele Niprului, obicei ce se observă din epoca neolitică și durează pînă în perioada scito-sarmatică, dar are o largă răspîndire în perioada de început a bronzului, cînd în morminte se găsește ceramică de tip „iamnaia” (pe ostrovul Surski, Feodorovka, Orlov, Sobacika). Scheletul era întins pe spate cu picioarele îndoite. Obiceiul de a se înmormînta sub grămezi de piatră merge paralel cu înmormintările în curgane, de care nu se deosebește nici ca inventar, nici ca tip de înmormintare. Se găsesc morminte care conțin ceramică de tip vechi „iamnaia”, morminte cu inventar din cultura înmormintărilor în catacombe și „srubnaia”.

O descoperire de importanță istorică pentru cunoașterea nivelului de dezvoltare al triburilor culturii de tip „iamnaia” este aceea făcută de A.I. Terenojkin⁴ în curganul „Storojevaia Moghila”, situat la 18 km sud de orașul Dnepropetrovsk, pe malul drept al Niprului. Aci s-au descoperit trei morminte de tip „iamnaia”; mormîntul principal se afla în centru, iar celelalte două în restul movilei. Mormîntul central avea groapa de formă neregulată, adîncă de 0,70 m, păstrînd urmele acoperișului de birne. Scheletul deranjat întins pe spate,

¹ A. V. Dobrovolski, *Каменные закладки в районе Таволжаного острова*, în *Археологичіні Репорті URSS*, II, 1949, p. 189 (rezumat).

² A. V. Dobrovolski, *Археологические исследования на территории строительства Казовской ГЭС в 1951, г.*, în *КСІА* Kiev, I, 1952, p. 8—14.

³ E. F. Lagodovskaia, *Каменные закладки Надпорожия*, în *Археологичіні Репорті*, II, 1949, p. 179, (rezumat).

⁴ A. I. Terenojkin, *Скифская днепровская правобережная экспедиция*, în *КС*, XXXVII, 1951, p. 117—124; idem, *Курган Сторожевая Могила*, în *Археологія*, 5, 1951, Kiev, p. 183—191.

cu picioarele chircite și răsturnate pe dreapta, capul spre NE. S-au observat pete de vopsea roșie, iar la mîna dreaptă un bulgăre din aceeași vopsea. La picioare se afla un dinte de oale sau capră. Groapa era încercuită cu pietre. Al doilea mormînt era introdus în movilă printr-o groapă largă și ovală pînă la nivelul solului, unde s-a săpat o groapă obișnuită dreptunghiulară. Mormîntul era acoperit cu un înveliș din birne. Scheletul întins pe spate cu capul spre nord-vest, picioarele îndoite de la genunchi și urme de ocră roșu. Pe pragul din jurul gropii s-au găsit resturile semiputrezite ale unei căruțe din lemn cu două roți. În altă parte a gropii, se mai aflau două roți, lucrate de asemenea din bucăți masive de lemn, cu butucii roții masivi și cu găuri rotunde pentru osii. În imediata apropiere s-au găsit și alte părți componente ale căruței, din care unele păstrate destul de bine. Și al treilea mormînt avea un acoperiș din birne pe deasupra căruia se depusese un strat de stof care cuprindea și pragurile gropii. Scheletul era culcat pe spate cu picioarele îndoite și răsturnate pe dreapta, cu urme de ocră roșu. Mormintele nu conțineau inventar. Autorul le datează în a doua jumătate a mileniului III î.e.n. și le atribuie grupei vechi „iamnaia” obișnuită în regiunea de stepă a Niprului.

Descoperirea resturilor de căruță este comparată de autor cu descoperirea asemănătoare din curganul „Tri brata” de lângă orașul Stepnoi (regiunea inferioară a Volgăi), datată într-o perioadă mult mai timpurie, sfîrșitul mileniului II — începutul mileniului I.

Tot A. I. Terenojkin¹ a efectuat săpături (în anii 1951 și 1952) în curganele din valea râului Molocinaia, între orașul Mellitopol și Bolșoi Tokmak (reg. Zaporojie). În 1952 s-au descoperit peste 100 de morminte, aparținînd în deosebi epocii de bronz. Cea mai mare parte au fost construite în perioada veche „iamnaia”. Pe teritoriul sovhozului „Akkermeni” (r. Melitopol), mormintele principale „iamnala” se aflau în gropi obișnuite, cu scheletele întinse pe spate, cu genunchii îndoiiți și presărate cu ocră roșu; orientarea nord-est și est. Gropile cu prăguri la margine aveau acoperiș de birne sau lepeză mari de piatră. În curganul nr. 8 pe pragul unei gropi mari, s-au găsit două roți de căruță, lucrate dintr-o bucată de lemn masiv, asemănătoare cu cele găsite la „Storojevaia Moghila” în 1949, într-un mormînt vechi „iamnaia”. Se pare că în gropile unde se observă o deviere de la orientarea tradițională cu capul spre nord-est, se găsește mai mult inventar. Astfel, într-un mormînt (curganul nr. 11) s-a aflat un vas cu fundul rotund bogat ornamentat, cu toartă și găuri pentru atîrnat, un pisălog de piatră, harpună de os și oase rămase de la carnea pusă ca hrană. În alt mormînt s-a găsit încă un pisălog de piatră. Se pare că acest fel de morminte ar aparține unei faze mai timpurii din cultura „iamnaia”.

La marginea movilelor se întîlnesc morminte în catacombe, individuale sau colective, cu inventar mai numeros decît în mormintele de tip vechi „iamnaia”. În concluzie autorul arată că din descoperirile descrise se vede clar că nivelul de trai al triburilor culturii vechi „iamnaia” era destul de ridicat și că acestea nu erau numai triburi de vînători și pescari aflați într-un stadiu înăpoiat.

Foarte interesante sînt și descoperirile făcute în curganele din regiunea Hersonului². În apropiere de satul Pervomaevka, r. Verhnerogaciksk, în valea unui rîu mic care se varsă în limanul Nijnerogaciksk, autorul a săpat (1954) într-unul din curganele de pe malul stîng al rîului. Prin săparea pămîntului pentru înălțarea movilei, s-a format în jur un șanț circular de 0,80 m adîncime. În pămîntul movilei s-au găsit fragmente ceramice de tip „iamnaia” tîrziu sau catacombe timpurii și ceafa unui topor de piatră șlefuit. În centrul movilei, ceva mai la sud de un mormînt, probabil al unui cuman, începînd de la 0,40 m adîncime s-au observat

¹ A. I. Terenojkin, *Раскопки курганов в долине реки Молочной в 1952 г.*, în *КС*, 63, 1956, p. 70—75.

² V. I. Kaniveț, *Курган раннего бронзового века у с. Первомаевке на Херсонщине*, în *КСІАКiev*, 5, 1955, p. 75—77.

urme de jefuire, și fragmente ceramice ca cele de mai sus și bucățele de ocră roșu. Mai jos zăceau trei lespezi de calcar; cea din mijloc acoperea groapa dreptunghiulară a mormintului (1,20 × 0,80 m), care nu conținea schelet și inventar, ci numai urme de ocră roșu. Lespedea de pe groapa mormintului reprezintă o stelă antropomorfă, (1,63 × 0,73 × 0,25 m), cu capul, umerii și corpul redată schematic. Ca formă și dimensiuni are analogii cu stelele antropomorfe de la Belozersk și Novo-Filipovka, r. Melitopol; ea se afla deasupra unui mormint de tip vechi „iamnaia”. Aceste trei monumente funerare sînt executate în aceeași manieră și aparțin probabil aceleiași perioade, putînd fi legate de populația culturii iamnaia” sau de perioada timpurie a înmormîntărilor în catacombe.

În vara anului 1953 în curganul nr. 7 de lângă satul Pervomaevka, r. Verhnerogaciksk, reg. Zaporojie¹, s-au găsit șase morminte atribuite de autor diferitelor perioade din epoca bronzului: două centrale de tip vechi „iamnaia”, unul de tip „iamnaia-catacombe”, unul de tip catacombe și două de tip „srubnaia”. Deasupra mormintului de tip „iamnaia-catacombe” se afla o stelă antropomorfă (0,52 × 0,21 m) din calcar cochilifer. Figura este reprezentată în tehnica reliefului plat cu capul rotunjit, ochii, gura și nasul indicate prin proeminențe. Stela zăcea pe o parte, cu un capăt în groapă. În groapă mai erau două fragmente nu prea mari tot din calcar cochilifer cu urme de prelucrare. Pe lângă resturile prost conservate ale unui schelet de copil, se afla un vas de mărime mijlocie ca o oală cu gura largă, buza dreaptă și nu prea înaltă, pereții bombăți și fundul plat. Pe torace s-a găsit un ac de os. În partea de sud-est a gropii zăcea o grămăjoară de oase de la laba piciorului și cinci copite mici de oaie sau capră. Vasul găsit în mormint are forma caracteristică culturii catacombe; dar absența ornamentului și urmele de netezire de pe suprafața lui sînt caracteristice culturii „iamnaia”. Probabil mormintul și stela trebuie puse în legătură cu cultura „iamnaia-catacombe”. O stelă asemănătoare găsită la Kapustino, limanul Tiligul, la mormintul unui copil, a fost datată de E.A. Simonovici mult prea tîrziu, în prima jumătate a mileniului I î.e.n.

Cu prilejul cercetărilor arheologice din 1951 pe teritoriul construcției hidrocentralei de pe râul Moloclnala², între satul Novo-Filipovka și sovhozul „Akkermenii”, s-au săpat 60 de curgane cu 250 de morminte din, care cea mai mare parte aparțin epocii bronzului și anume din perioadele „iamnaia”, catacombe și așa-numita perioada cimmericiană.

Toate curganele mari și mijlocii conțin morminte principale care aparțin culturii vechi „iamnaia”. Gropile sînt dreptunghiulare, nu prea adînci, acoperite cu birne putrezite. Numai în apropiere de Novo-Filipovka gropile erau acoperite de regulă cu plăci mari de gresie aduse din cunoscuta Kammenaia Moghila, situată nu departe în lunca râului Moloclnala. Într-unul din mormintele de la Novo-Filipovka s-a găsit o lespede mare triunghiulară avînd forma unei sculpturi antropomorfe, obișnuit atribuite epocii cimmericiene: dar pînă în prezent această atribuire nu a fost confirmată arheologic. Atît stela antropomorfă de la Belozersk (din vechile săpături ale lui G.L. Skadovski), cît și aceasta, sînt legate de înmormîntări caracteristice „iamnaia”, ceea ce arată o etapă mai veche a acestor reprezentări pe piatră ale vechii culturi.

Tot acestei culturi îi aparțin și mormintele din pămîntul movilei, cu praguri late pe marginea gropii. Mormintele principale sînt de regulă individuale, celelalte sînt uneori și colective. Scheletele sînt întinse pe spate cu genunchii îndoiți în sus și presărate cu ocră roșu. Ca inventar s-au găsit obiecte puține și izolate, printre care: vase cu fundul rotund, amulete din colți de animale, pietricele, scoici de rîu, un cuțit de aramă în formă de lance și unul de cremene.

¹ G. T. Titenko, *Каменная стела из с. Первомаевки*, în *KSI*A Kiev, 5, 1955, p. 78—79.

² A. I. Terenokin, *Археологические исследования в 1951 г. на территории строительства Молочанского водохранилища*, în *KSI*A Kiev, 1, 1952, p. 15—17.

În continuare, autorul arată că primele săpături de amploare efectuate în valea râului Molocnaia permit să se constate aici unul din marile centre de apariție a culturii triburilor vechi „iamnaia” și locul unde s-a format, pe baza acesteia, cultura triburilor catacombe.

De o deosebită importanță pentru perioada timpurie a mormintelor din curgan este descoperirea așezării din epoca bronzului timpuriu de la Mihailovka¹, r. Novo-Voronțov, reg. Kerson (pe Niprul inferior). Aici s-au efectuat săpături în anii 1952—1954. Așezarea este situată pe malul drept al râului Podpolinaia, afluent din dreapta Niprului, pe două înălțimi despărțite printr-o ripă, considerându-se ca două așezări. Importante sînt urmele de construcții ale caselor din lut pe fundații din piatră și un monumental zid de incintă de piatră.

În partea de nord a primei așezări s-au descoperit trei ziduri mari de piatră, care înconjurau terasa, și anume un zid care avea direcția nord-vest (40 m lungime), altul care făcea un unghi drept cu primul zid (56 m lungime), iar al treilea avea menirea precisă de a susține panta înclinată, aproape abruptă a terasei. Atît în incintă cît și în afara zidului s-au aflat resturi de locuințe pe fundații de piatră. Tot în această parte s-a mai găsit un strat de pietre de formă ovală, avînd o lespede mare la mijloc înconjurată de altele mai mici. L-a demontare nu s-a găsit sub ea nici un mormînt, cum s-a presupus; probabil era un loc de cult, sau avea vreo funcție de caracter obștesc. În stratul de cultură de aici s-a găsit un mormînt cu scheletul chirchit, fără inventar, care poate fi atribuit grupei de înmormîntări contemporane cu așezarea. Alte mormînte descoperite sînt mai tîrzii decît așezarea și se deosebesc prin alte forme de construcții funerare: unul sub o pătură de piatră, altul în cistă de piatră; ceramica din ele se datează în bronzul tîrziu. În total s-au săpat în prima așezare 4000 m².

În așezarea a doua s-a săpat în partea ei de vest, unde au ieșit la iveală urme de locuințe mari cu fundații de piatră, dar cu o tehnică mai perfecționată decît construcțiile din prima așezare, ceea ce i-a determinat pe specialiști să presupună că sînt ceva mai tîrzii. Dincolo de zid, în partea de sud-vest, s-au descoperit alte cinci mormînte, care după inventar sînt contemporane cu așezarea. Scheletele sînt întinse pe spate cu genunchii îndoiți și răsturnați, brațele ușor îndoite din coate sau așezate de-a lungul corpului; orientarea, vest-nord-vest. Numai într-un mormînt (nr. 4) se afla un vas negru de mărime mijlocie, ovoidal și cu fundul ușor aplatizat, gîtul scurt și marginea ușor răsfrîntă în afară. Pasta conține scoici pisate mărunt, iar pe ambele fețe ale vasului se observă urme de netezire. Partea superioară a vasului este ornamentată cu șnur și se apropie de ceramica de tip „iamnaia”. Scheletul din mormîntul nr. 2 bine păstrat, va fi supus unui studiu antropologic.

În așezare se deosebesc trei etape de locuire. Stratul inferior se caracterizează prin locuințe cu vetre incendiate, aflate numai în partea sud-estică a primei așezări. Vasele au fundul plat, gîtul drept, din pastă cu scoici pisate. Stratul mijlociu este corespunzător perioadei de înflorire a așezării și de extindere pe înălțimile învecinate, cînd apare zidul înconjurător. Vasele au fundul ascuțit, gîtul drept, ușor răsfrînt în afară și bogat ornamentate cu șnur, alveole etc. Se observă tendința de a înlocui scoica pisată cu nisip. În acest strat s-au aflat numeroase oase de animale domestice. Stratul superior conține vase ovoidale cu gîtul scurt, cu marginile drepte sau răsfrînte în interior, ce se apropie ca formă de tipul „iamnaia”; conțin nisip în pastă și sînt ornamentate mai modest (șnur, alveole) decît cele din stratul mijlociu. Stratul inferior și mijlociu aparține perioadei „preiamnaia”.

S-a mai făcut un sondaj pe un deal mai mic, la răsărit de prima așezare, dîndu-se peste un strat de cultură mai sărac decît în cele două așezări. Pe celelalte dealuri din împrejurimi

¹ E. F. Lagodovskaia, *Михайловское селище и его историческое значение*, în *КСИА* Kiev, 4, 1955, p. 199—121; E. F. Lagodovskaia, M. L. Macarevici, O. G. Sapošnikova, *Раскопки Михайловского поселения в 1954 г.*, în *КСИА*Kiev, 5, 1955, p. 13—18.

nu s-a găsit nimic. Prin urmare aşezarea era situată pe trei dealuri învecinate despărţite prin râpi. Suprafaţa întregii aşezări cuprinde mai mult de un hectar.

Săpăturile de la Mihailovka sînt importante prin faptul că au scos la iveală prima aşezare cu ceramica ornamentată cu şnur de pe Niprul inferior. Ea datează de la sfîrşitul mileniului III şi începutul mileniului II î.e.n. Cercetările de la Mihailovka dovedesc că nivelul de dezvoltare al triburilor din perioada timpurie a bronzului din stepele nord-pontice nu era atît de scăzut cum greşit se credea. Încă din etapa „preiamnaia” creşterea vitelor ia o mare dezvoltare. Descoperirea rîşnişelor şi a secerilor de cremene permite stabilirea celor două direcţii de dezvoltare economică a populaţiilor din stepă: aceea sedentară de pe lîngă râuri şi aceea a crescătorilor de vite din stepă, reprezentată prin numeroase curgane. Unelele de aramă confirmă cunoaşterea metalului de către populaţia din stepă încă din perioada „preiamnaia”.

Stratul superior al aşezării Mihailovka, din perioada culturii „iamnaia”, corespunde etapei de sfîrşit a aşezării. Încetarea vieţii din aşezare în etapa „iamnaia”, poate fi pusă în legătură cu schimbările economice.

Studiind monumentele din perioada eneolitică şi a bronzului timpuriu din regiunea inferioară a Volgăi, I. V. Sinişin¹ constată o mare unitate între triburile locale ale culturii „iamnaia” şi cultura populaţiilor vechi din ţinuturile de stepă de la Marea de Azov şi Nipru. Comunitatea şi unitatea de cultură apar atît în ritul de înmormîntare şi inventar, cît şi în caracterul aşezărilor.

Tipul mormintelor este reprezentat prin gropi de formă ovală sau dreptunghiulară sub curgane, rar în pămîntul de ridicare a movilei. Poziţia scheletelor este întinsă pe spate cu picioarele îndoite de la genunchi; izolat se întîlnesc şi cu picioarele întinse. Orientarea în majoritatea cazurilor este cu capul spre est sau nord-est. Morţii se presară cu vopsea roşie, uneori se află şi bucăţi întregi de vopsea. Trăsături asemănătoare se găsesc şi în regiunea Niprului. Persistenţa acestor trăsături în ritul de înmormîntare este caracteristică pentru înmormîntările din cultura „iamnaia” pe tot teritoriul de stepă între Volga şi Nipru.

Inventarul confirmă şi mai mult această unitate a mormintelor „iamnaia”. El este sărac sau lipsuşe. Uneori se găseşte numai vopsea roşie. Obiecte caracteristice sînt lame de silex, cuţite, răzuitoare, podoabe din os, pandantive din os, mărgelile, iar ca ceramică: vase cu fundul ascuţit, corpul ovoidal uneori cu marginile drepte sau puţin întoarse în afară. Pasta este amestecată cu scoici pisate iar ornamentul în linii orizontale sau verticale făcute cu beţişorul, impresiuni cu şnurul sau cu ştampila dinţată.

Ceramica din aşezarea de la Repin (pe malul drept al unei cotituri a Donului în dreptul gurii rîului Ilovlea, reg. Stallngrad) se aseamănă ca formă, tehnică şi felul ornamentului cu aceea din aşezarea de la Mihailovka.

Această asemănare între vechile monumente şi culturi arată că ele formau un masiv uniform de aceeaşi origine, în mileniul III şi la începutul mileniului II î.e.n.

Autorul articolului asupra căruia ne-am referit la începutul cronicii arată în încheiere că atît descoperirile căruşelor în curganele de la Storojevaia Moghila, Tribraata şi Akkermeni, precum şi rezultatele săpăturilor din aşezarea de la Mihailovka ar necesita o reconsiderare a vechilor concepţii asupra nivelului de dezvoltare a forţelor de producţie ale triburilor culturii vechi „iamnaia”. Aceste triburi, care se considerau semisedentare şi cu un nivel destul de scăzut, aveau după cum se vede, aşezări mari, de lungă durată iar ca ocupaţie era foarte dezvoltată creşterea animalelor domestice.

ANA MATROSENCO

¹ I. V. Sinişin, *Памятники ямной культуры Нижнего Поволжья и их связь с Приднепровьем* în *KSIAKiev*, 7, 1957, p. 32—35.